

לב המועדים

גליון ה-135 הלכות והליכות "יום הפורים"

חג פורים

פורים – מקור השם הוא כפי שנכתב במגילת אסתר (ט כו) "על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור" דהיינו כשנודע לעם ישראל מחשבתו של המן שהפיל פור בכדי לקבוע את החודש שבו יבצע את זממו, קראו ליום זה פורים (אגרת הפורים).

והטעם שנקרא פורים בלשון רבים ולא בלשון יחיד: לפי שהמן עשה שני נורלות אחד על הימים והשני על החודשים.

טעם אחר לשם פורים: פורים בגימטריא "המן עמלק" עם הכולל, וכמו שנמחה המן בן ימחה עמלק (מדבר קדמות מערכת פ יא).

במילת פורים רמוזים כל המועדים של השנה:

פ' פסח, ו' וסוכות, ר' ראש השנה, י' יום כיפור, מ' מתן תורה (דבש לפי מערכת פ אות ב).

מנהגי ליל פורים ויום פורים

בגדי שבת – לובשים בגדי שבת ויו"ט בפורים (רמ"א תרצה ס"ב משני"ב ס"ק ג), והטעם: שנאמר באגרת הראשונה של מרדכי ואסתר (אסתר ט יט) "לעשות אותם ימי משתה ושמחה" (מעבור יבוק). טעם אחר: זכר ל"ותלבש אסתר מלכות" (אסתר ה א) וזכר למה שנאמר (אסתר ח ו) "ומרדכי יצא לפני המלך בלבוש מלכות" (כה"ח תרצה ג).

טעם אחר: מפני קבלת התורה המחודשת בפורים כפי שנאמר (שבת פח ע"א) "הדר קיבלוה בימי אחשורוש" (מהזיק ברכה לחיד"א). בקיצור שולחן ערוך כתב שיש ללבוש בגדי שבת לכבוד קריאת התורה (קמ"ד). ויש שכתבו הטעם לכבוד היום, דאמרו חז"ל מובא במדרש (מדרש משלי) "שכל המועדים עתידים להתבטל, וימי הפורים אינם בטלים לעולם" (ועד להכמים ענין פורים). בגדי יו"ט – בספר עבודת הקודש כתב שא"צ בגדי יו"ט וסגי בבגדי שבת (פרשת זכור עיין שם הטעם).

זמן הלישה – נכון ללבוש מבערב (משנ"ב תרצה ס"ק ג) והטעם לפי שהיום הולך אחר הלילה (ספר אורה ושמחה עמוד יז), טעם אחר: לדברי הבה"ח שהטעם בבגדי שבת זכר ל"ותלבש אסתר" וכו', וזכר "למרדכי יצא" איך יתכן לקרוא פסוקים אלו בלבוש חול (קובץ בית אהרן).

נוהגים להתחפש בתחפושות בפורים (שו"ע תרצו ס"ח) ואינו חיוב אלא מנהג ישראל ומכיון שמנהג ישראל דינא אין לבטל מנהג זה.

רמז לתחפושת מהתורה דאמרינן בגמרא (חולין קל"ט): אסתר מן התורה מנין שנאמר (דברים לא יח) "ואנכי הסתר אסתיר פני" מכאן אף רמז להסתרת הפנים בפורים (שעמי המנהגים ס' תתצב, בשם בני יששכר).

טעמים למנהג זה

א. לפי שהנס היה מלובש בדרך הטבע ע"כ מכסים את הפנים שלא יראו בגלוי, כלומר שהמאורעות שמסופר במגילה היו י"ב שנים והיו נראים כבדרך הטבע ורק בסיומם התברר שהיתה יד ה' שכיונה את כל המהלך.

ב. זכר למרדכי שיצא בלבוש מלכות (כנה"ג, הובא בא"ר תרצו טו).

ג. זכר לזנב שצמח לושתי כשנקראה לבוא אל המלך (א"ר תרצו טו).

ד. לזכר פחד היהודים אשר נפל עליהם ורבים מהם היו מתיהדים (נעשו יהודים) (מחצית השקל).

ה. יש שכתבו טעם לדבר ע"פ דברי התוס' (ר"ה ג ע"א ד"ה וישמע הכנעני) שהביא את המדרש שמסופר שעמלק התחפש כשבא להילחם עם ישראל במדבר וכן עשו העמלקים במלחמה עם יהושפט (דברי הימים ב-כ) זכר לזה אנו מכסים את הפנים (הוספת קצות השולחן ח"ג).

ו. לפי שיש עניים שמתביישים לבקש צדקה בגלוי וכאשר יתחפשו ולא יכירום יוכלו לבקש ולקבל צדקה (פורים וחודש אדר לר"צ כהן עמוד צו, אוצר המנהגים).

ז. לפי שתחפושת מוסיפה שמחה גדולה (אוצר המנהגים).

ח. לפי ששנאת עמלק שהוא מצאצאי עשיו נובעת מזה שיעקב לקח את הבכורה מאחיו במרמה על ידי שהתחפש לעשיו ובפורים אנו מתחפשים ומראים להם שהברכות היו ראויים ליעקב ולא גנבם ממנו (תודעה פרק עשירי).

ט. מתחפשים בבגדי גוים על דרך שאמרו חז"ל "עד דלא ידע", כמו כן בין המתחפשים אין לדעת מיהו זה האם גוי הוא או יהודי (תודעה פרק עשירי).

י. לפי שחלק מהאישים הנזכרים במגילה פרושה על פניהם כעין מסכה המכסה את פרצופם האמיתי, אליהו התחפש לחרבונא, כמו כן כשקם המלך בחמתו ממשנתה היין (אסתר ה-ו) באו מלאכי השרת ונדמו כאנשים והחלו לקצץ את האילנות, והסבירו למלך שהדבר נעשה בפקודת המן (כנסת יחזקאל).

יא. יש שביארו על פי מה שאמרו חז"ל (מגילה יב ע"א) "הם לא עשו אלא לפנים" שהשתחוו לפסל בימי נבוכדנצר, "אף הקב"ה לא עשה אלא לפנים", ע"כ בזמן השמחה בפורים מתחפשים במלבושים שונים ולא ניכר הפנים של מי הוא (ליקוטי מהר"ח בשם בני יששכר מאמר ט' י' שמביא בשם מהר"ם הגיז).

להתפלל עם תחפושת – מותר להתפלל בתחפושת בתנאי שאינה גורמת לקלות ראש וצחוק, ועם תחפושת הגורמת לקלות ראש אסור להתפלל, דהוי דבר המפריע בתפילה שצריך לסלקו. וכן אסור בתחפושת שאין דרך לעמוד עמה בפני מלך (שו"ת שבט הלוי חלק י סימן י').

פורים שחל במוצ"ש

זחירות באיסור הכנה

הבאת המגילה לבית הכנסת – אין להביא בשבת את המגילה לבית הכנסת ואפילו במקום שיש עירוב, והטעם משום דהוי הכנה משבת לחול (קצוש"ע קמא יז), **הבאה ע"י קטן** – בשעת (תרצג סוף ס"ב) כתב ויש להחמיר גם על ידי קטן, **הבאה בציועא** אפשר להביא בציועא מבעוד יום ולעייין בה קצת דרך לימוד, **והטעם דלא הוי כ"כ הכנה** (שע"ת שם).

להכין הקריאה – מותר לבעל קורא להכין את קריאת המגילה לצורך הלילה, **והטעם שלא נחשב כהכנה**: אע"פ שניכר מתוך מעשיו שעושה כן רק לצורך חול מ"מ יש כאן משום צורך אותו יום ג"כ, כי גם עצם ידיעת הטעמים היא צורך, וידיעה זה הרי היא כבר מעבשיו (שו"ת אז נדברו ח"ו ס' ה', שש"כ הישן ס' כ"ח הערה קסט).

לכישת בגדי פורים – אין ראוי ללבוש בגדי פורים קודם הלילה, **והטעם**: משום איסור הכנה כמבואר בכה"ח (תקנא ס"ק צא) ששייך איסור הכנה גם בבגדים בכה"ג (שלמי תודה סימן מב).

סדר התפילות על הניסים

מוסיפים בכל תפילות של פורים (ובברכת המזון) מליל י"ד אע"פ שלא קרא מגילה (ערוה"ש תרצג ד) תפילת "על הניסים", מקומה בתפילה הוא בהודאה אחר "קוינו לך", ובברכת המזון בברכת "נודה לך" (שו"ע תרצג ב).

אמירת על הניסים בע"פ – המתפלל בעל פה יזהר בתפילה ראשונה של פורים לשנן קודם התפילה נוסח על הניסים, **והטעם**: לפי שאין אומרים אותו אלא לפרקים אין רגיל בו כ"ב, או שיתפלל תפילה ראשונה מתוך הסידור (משנ"ב ס"ק א).

מעריב

מתפללים מעריב כחול ומוסיפים בתפילה אחרי מודים "על הניסים", ואחרי שמו"ע אומר החזן קדיש שלם עם תתקבל (משנ"ב תרצג ס"א).

קדיש שלם – והטעם שאומרים קדיש שלם אע"פ שבשחרית ובמוצ"ש אין אומרים קדיש שלם עד אחר "ואתה קדוש", **הבא שאני דקריאת המגילה** הוי כהפסק בין תפילה לקדיש (משנ"ב תרצג סק"א).

סדר תפילה אחר קריאת המגילה – אחר קריאת המגילה, אומרים "הרב את ריבנו", ו"שושנת יעקב" "ואתה קדוש", (שו"ע תרצג א). **פורים שחל במוצ"ש** – מתחילים ו"ויהי נועם", "אתה קדוש", "קדיש" "ועלינו". ומבדילים אחר קריאת המגילה (שו"ע תרצג א) **והטעם**: משום שמאחרים לצאת מן השבת (משנ"ב שם ס"ק ג).

ואתה קדוש אחרי קריאת המגילה

נוהגים לומר "ואתה קדוש" לאחר קריאת המגילה בלילה (שו"ע תרצג סעיף א).

והטעם שאומרים "ואתה קדוש" לפי שפסוק זה נמצא במזמור (תהילים כב) אתו אמרה אסתר בבואה לפני המלך (מנהגים).

טעם אחר ע"ש שאמרו בבראשית רבה (פרי' מה פ"ס ו) על כל שבת ושבת שישראל משבחין לקב"ה, הוא משרה שכונתו עליהם ומה טעם (תהלים כב-ד) "ואתה קדוש יושב תהילות

ישראל" ומאחר וקריאת המגילה היא שבה והלל כדאמרינן (בערכין י): קריאתה היא הלילה, לכן אומרים "ואתה קדוש" (כתר ש"ט סימן תרכג).

טעם אחר: לפי שצריך לומר קדיש בתרא אחר התפילה ואין אומרים קדיש אחר כתובים, ע"כ אומרים "ואתה קדוש" (אוצר מנהגי ישרון פורים ה).

טעם אחר: לפי שבפורים הדור קבלוה את התורה מאהבה וע"כ אומרים ואתה קדוש שבסופו אומרים "ברוך אלהינו שבראנו .. ונתן לנו תורת אמת" (אגרת הלכות).

טעם אחר: מפני שבפורים היה גאולתנו מיד אויבינו לכן תקנו לומר ובא לציון גואל כדי להזכיר גאולה לפנינו (שערי טעמי המצוות שט).

והטעם שאין מתחילים ב"גואל לציון" – לפי שאין עיקר הגאולה בלילה (רוקה אות רלט),

שחרית

שחרית משכימים לבית הכנסת (משנ"ב תרצג ו), והוא אחד מה' ימים שמשכימים להתתפלל, וסימנך אברהם, א הושענא רבא, ג תשעה באב, ר יום כיפור, ט פורים (ליקוטי מהרי"ח בשם קדמונים). יש שכתבו בסדר אחר אברהם א ט' באב, ב קריאת העולם ראש השנה, ר צומא רבה כלומר יו"כ, ה הושענא רבא, מ מגילת פורים (א"ר תרסד ג, מ"מ מתקנה).

הטעם שמקדימים: כיון שמוטל על האדם להתעסק ביום זה במצוות רבות, משלוח מנות, מתנות לאביונים, סעודת פורים, וגם מתעכבים ביום זה בבהכ"נ בקריאת המגילה לכן משכימים כדי שישאר בידו זמן לקיים כל מצות היום (מהצ"ש תרצג ס"ק ב).

חליצת התפילין – מתפללים תפילה של יום חול, ואין חולצים התפילין עד אחר הקריאה של המגילה, ומניין דכתיב "ויקר" ודרשו חז"ל (מגילה טז ע"ב) "ויקר" אלו תפילין (מטה משה תתרב, משנ"ב תרצג ס"ק-ו).

יש שכתבו שמניע הבעל קורא ל"ויקר" ימשמש בתפילין של יד ושל ראש, ומנשקם (מועד לכל חי סימן לא ס"ק פ"ה).

אין אומרים בפורים ההלל (שו"ע תרצג ג) והטעם

א. לפי שאין אומרים הלל על ניסים שהיו בחו"ל, וא"ת והרי על יציאת מצרים אומרים הלל, התם כדתניא עד שלא נכנסו

לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה, משנכנסו לארץ אומרים רק על ניסים שהיו בארץ ישראל (ערכין י ע"ב).

ב. לפי שבנס פורים נגאלו ממות לחיים אך עדיין נשארו משועבדים לאחשורוש, וא"כ איך יאמרו הללו עבדי ה', דמשמע עבדי ה' ולא עבדי מלך אחר, ועדיין הם עבדי אחשורוש (לבוש, משנ"ב, תרצג ס"ק ג).

ג. קריאתה היא הליליא, היינו שקריאת המגילה היא כמו שירה והיא במקום קריאת הלל שאינו אלא שיר ושבה על הנס, ה"נ קריאת המגילה חשובה כאמירת שיר ושבה גדול מזה, מפני שמפרסמים הנס לשבה לשם יתברך שהצילנו (ערכין י, אבודרהם סדר תפילה, לבוש תרצג ג).

(ונפק"מ בין התירוצים אם לא קרא מגילה האם יאמר הלל לפי טעם ראשון כיון שאכתי עבדי אחשורוש אנן אין לומר הלל, ולפי טעם השני שיוצאים ידי חובה במגילה כשאנו קורא יאמר הלל, ולדינא יאמר בלי ברכה (שע"ת תרצג ד"ה אין קוראים)).

קריאת התורה – לאחר שמו"ע מוצאים ספר תורה וקוראים בו בפרשת (שמות יז ח) "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים" והטעם: לפי שהוא מעין המאורע, שהרי המן הוא מזרע עמלק (שו"ע לבוש תרצג ד).

ואע"פ שיש בו רק ט' פסוקים וקיל"ן דאין פוחתים מי' פסוקים כיון דסליק ענינא שאני (לבוש תרצד ד, משנ"ב שם ס"ק י).

והטעם שאין משלימים הקריאה לעשרה – מפני שאמר הקב"ה הוא עמלק גורם להיות שמי וכסאי חסרים כך פרשיותיו חסרים (מטה משה אות תתח).

בני ספרד נהגו לחזור הפסוק האחרון, והטעם: כדי להשלים עשרה פסוקים, משום שאין פוחתים מיו"ד פסוקים (שו"ע תרצג ד, וכ"כ בה"ח ס"ק כז דלא כרמ"א).

הפטרה – והטעם שאין מפטירים שחרית – מפני ביטול מלאכה אע"פ שהמנהג לא לעשות מלאכה (נועם מגדים).

החזרת הס"ת לארון קודש

מנהג בני אשכנז להחזיר הספר לארון קודש ורק אחר כך לקרוא מגילה, והטעם לפי שמחזיק הספר גם כן חייב לכונן לצאת ידי שמיעת מגילה כדאיתא בסימן תרצד ס"ד ואם יאחז הספר בידו יהא לבו על הס"ת (באור הלכה תרצג ד"ה מוציאין).

בני ספרד נהגו שמיחים הס"ת על התיבה בשעת קריאת המגילה ואחר הקריאה מחזירים לארון ונראה שהטעם לפי שמה שנהגו להחזיר הספר הוא מפני המחזיק שקשה לו לכוון בשמחזיק הספר, ואצל הספרדים שאין אוהזים הספר ביד אלא מניחים אותו התיבה לא שייך טעם זה.

הטעם שמגילת אסתר וקראת אחר קריאת התורה, ושאר מגילות

(שהש"ר, רות, וקהלת) נקראים קודם קריאת התורה

דכל מה שאומרים תדיר (קריאת התורה) ואינו תדיר תדיר קודם, הנ"מ בדבר של חובה, אבל בדבר של רשות לא אמרינן, וכיון שקריאת מגילת אסתר חובה היא קוראים אותה אחר קריאת התורה משא"כ שאר המגילות שאינם חובה (עיינן שאנת אריה כ"ב).

טעם אחר: היכן שהמגילה הוא מענין של קריאת היום קוראים אחר קריאת התורה, כמו מפטיר שהוא מענין היום שתקנהו במקום קריאת התורה (כשגזרו שלא לקרוא בתורה) משא"כ כשענין המגילה אינו מענין פרשת היום רק ענין בפני עצמו קוראים קודם קריאת התורה, להורות שהוא ענין בפני עצמו וע"כ מגילת אסתר שהיא מענינא דיומא קוראים אחר קריאת התורה, משא"כ שאר המגילות (וילקט יוסף מונקשט שנה י תרסח סימן ה).

טעם אחר: יש לבאר על פי מה דמבואר באו"ח (סימן תל סח) שאין לברך על שאר מגילות לא מקרא מגילה ולא על מקרא כתובים (וכן נוהגים בני ספרד) וע"כ אם יקראו את המגילות אחר קריאת התורה יהיה בזה ביזוי לכתובים לפי שיברכו על התורה, ולא יברכו על הכתובים ויאמרו אינה חשובה לברך עליה ומשום כך קוראים קודם ק"ת, קודם שיברכו על התורה, ועל הנביאים, ואח"כ קרה"ת, משא"כ מגילת אסתר שהייבים לברך עליה ג' ברכות כמו שכתוב במגילה (כה, ובאו"ח תרצב ס"א) שפיר קוראים אחר קריאת התורה (שם).

קריאת המגילה – לאחר קריאת התורה קוראים מגילת אסתר ומברכים שהחינו גם ביום (משנ"ב תרצב סק"א), ויכון בגרכת שהחינו על משלוח מנות וסעודת פורים (של"ה), ואומרים לאחריה "הרב את ריבנו" (משנ"ב שם ס"ק יא) ואחר כך סדרא דקדושה.

נפילת אפיס – אין נופלים על פניהם בפורים לפי שהוא חג כדכתיב (אסתר ט כב) "ימי משתה ושמחה" (תוס' מגילה ד ע"א בד"ה פסק, שו"ע תרצג ג).

למנצח – אין אומרים "למנצח יענך" (שו"ע תרצג ג). והטעם: לפי שנאמר בו פעמים יום צרה, ואין מזכירים צרה בפורים (תוס' מגילה ד ע"א בד"ה פסק).

אל ארך אפיס – כמו כן בפתיחת הארון אין אומרים "אל ארך אפיס", והטעם: לפי שלמנצח ואא"א שווים הם (משנ"ב תרצג ס"ק ב), ועוד שאא"א הוא תחינה ואין אומרים תחנון בפורים שהוא נקרא יו"ט (לבוש תרצג ג).

שיר של יום – שיר של יום של פורים הוא מזמור כ"ב בתהילים "למנצח על אילת השחר" ואין אומרים שיר של יום הקבוע באותו יום מימות השבוע (תוס' מגילה שם, הגר"א מעשה רב הלכות פורים פרק רג), והטעם: לפי שבמזמור זה כתוב מפלה לעובדי כוכבים (תוס' מגילה שם), טעם אחר: לפי שמדבר מענין אסתר, דאמרינן (יומא כט א) למה נמשלה אסתר לאילה מה אילה רחמה צרוחביבה על בעלה בכל שעה אף אסתר היתה חביבה על אחשורוש כל שעה וכו', וגם יש בו רמז לשם המן שנאמר (שם כא) "הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי" ר"ת המן מבי (אבודרהם תפלת פורים).

אמירת היום יום פלוני – יש שכתבו שראוי שקודם שיאמר למנצח יאמר "היום יום פלוני בשבת" אע"פ שאין אומרים את השיר של יום הקבוע לאותו יום מימות השבוע, והטעם: ע"פ דברי הרמב"ן עה"ת בפרשת יתרו על הפסוק (שמות כ-ח) "זכור את יום השבת לקדשו" שכתב שיש מצווה מן התורה לזכור בכל יום את השבת ולהיות מונה אחד בשבת, שני בשבת וא"כ ראוי מה"ש למנות בכל יום את אותו היום וליחס אותו לשבת (וה"ה בחנוכה ור"ח למנהג הגר"א שאומרים רק שיר של חנוכה ור"ח).

שבו היו הלויים אומרים – בפורים וחנוכה יאמר רק "היום יום פלוני בשבת" ולא יאמר "שבו היו הלויים אומרים בבית מקדש" והטעם: דשמא אין זה השיר שהלויים היו אומרים בבית המקדש ביום זה (שלמי תודה פורים כד ו).